

Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat mint jogi kultúrtörténeti lenyomat

LÁSZLÓ BALÁZS

(jogtörténész, óraadó, PTE ÁJK)

The 1811 Transylvanian Penal Code Bill as an Imprint of Legal Cultural History

Although the 1811 Transylvanian Penal Code Bill never became effective law, its text elaborated apparently free of superior political pressure, in which Transylvanian – and partly Hungarian – legal traditions meet progressive theories of criminal law, must well represent the contemporary Transylvanian legal culture.

Keywords: 1811, Transylvania, Penal Code Bill, legal culture, legal traditions

Az elfeledett kódexjavaslat

Erdély a XVI. század közepétől (a királyi) Magyarországtól alapvetően elkülönült kormányzás alatt állt, azonban az erdélyi jog és jogtudomány a közös szokásjogi előzményeknek is köszönhetően nem szakadt el teljesen a magyar jogtól és jogtudománytól. Erdélyre is igaz ekként, hogy bár a kodifikált büntetőjog megjelenése előtt a szokásjog szabályrendszere is tartalmazott a tágabb értelemben vett büntetőjog területehez tartozó normákat, mégis a középkori jog éppen a büntetőjog terén „a legnagyobb szabályozatlanság állapotában volt”.¹ Mindezek fényében az sem meglepő, hogy lényegében egyidőben, az 1790-es évek elején kezdődött meg Magyarországon és Erdélyben is az a törvényelőkészítő munka, amely a közbűncselekményekre vonatkozó büntető anyagi jogi és eljárási szabályok első átfogó jellegű, valóban kodifikációs munka eredményeként születő és írott jogi normában testet öltő összefoglalását célozta.

Az 1791. évi erdélyi országgyűlés által felállított kodifikációs előkészítő bizottság már 1793-ra elkészítette a büntetőkódex tervzetét, amelyet azonban csak az 1810–1811. évi országgyűlés tárgyalt meg 1810. december 5. napja és 1811. január 15. napja között, a módosított és kiegészített szöveget pedig 1811. július 17. napján fogadták el a 42. törvénycikkkel.² A javaslat a „Büntető törvény a bűncselekményekre megfelelően rovandó méltó büntetéseket illetően, hogy az Erdélyi Nagyfejedelemség és a hozzá tartozó Partium minden bíróságának szabályként szolgáljon” címet kapta,³ annak uralkodói szentesítése azonban emaradt, majd I. Ferenc egy 1834-ben kelt leirattal⁴ üzenté meg az erdélyi országgyűlésnek, hogy a javaslatot – mivel részben a megalkotása óta eltelt hosszabb idő miatt sem felel meg a kor legújabb kívánalmainak – nem fogadja el, és inkább egy újabb kódex kidolgozását javasolja.⁵

---

¹ Balogh 2004: 27.

² Nánási 2018: 306.

³ Kol.Ogy.Jk. 1811: 1129–1231.

⁴ Schuler v. Libloy 1868: XII–XIII.

⁵ Nánási 2018: 311.

Miután az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat a magyar jogtörténet-tudomány érdeklődését két évszázadon keresztül látszólag nem keltette fel, Nánási László – aki a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport tagja is volt – kezdett tudományos igénnyel foglalkozni a javaslattal.⁶ Ő keresett meg a korabeli országgyűlési jegyzőkönyvekben (és azok világhálón is hozzáférhető digitalizált változatában) hozzáférhető latin szöveg magyar nyelvű forráskiadásának gondolatával, aminek folyományaként 2022-ben megjelent a normaszöveg magyar nyelvű fordítását és tudománytörténeti előtanulmányt tartalmazó kötet.⁷

Jogi kultúrtörténeti lenyomat

Mivel az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat uralkodói szentesítés hiányában nem válhatott hatályos törvénné, az jogtörténeti szempontból sem egykor hatályban volt jogszabályként, sem gyakorlati hatására nézve nem vizsgálható, és látszólag a büntetőjog-tudományra sem gyakorolt különösebb hatást. A kodifikációtörténeti és tervezetkénti történelmi érdekességük mellett azonban a hasonló forrásokat éppen jogi kultúrtörténeti vonatkozásban lehet jelentős kordokumentumoknak tekinteni.

Kajtár István megfogalmazásában ugyanis a jogi kultúrtörténet „a jog és a hatalom világából kiindulva annak intézményi, szervezeti, processzuális és személyi elemeihez rendel a kultúra világában szövegeket, tárgyakat, rítusokat, szimbólumokat”.⁸ A jogi kultúrtörténet tehát – bár nem azonos a jogi kultúra történetével – a nem normatív elemekre koncentrálna tükrözi (adott közösség, terület és időszak) jogi kultúráját. Az sem vitatható ugyanakkor, hogy magukban a jogi normákban, különösen a terjedelmesebb, adott jogterület többé-kevésbé átfogó szabályozását célzó kódexekben is visszaköszön a jogi kultúra aktuális állapota. Ennyiben tehát a normatív jellegű történelmi források is lehetnek egyben jogi kultúrtörténeti források.

Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat jogi kultúrtörténeti jelentőségét növeli az is, hogy a kodifikációs folyamat stádiumára tekintettel a javaslat még a sajátos erdélyi jogi hagyományt közelebbről ismerő kodifikációs előkészítő bizottság által munkált és az erdélyi országgyűlés által elfogadott tartalmat tükrözi, ennyiben az – egyébként elmaradt szentesítés során esetleg érvényesülő – felsőbb hatalmi, uralkodói beavatkozással szemben még a „lent” jogát tükrözi.

Meg nem született nyelvi emlék

A büntetőkódex tervezete mellett a Kolozsvárott üléselő erdélyi országgyűlés – illetőleg az országgyűlést megelőzően a büntető kodifikációért felelős bizottság – további közel harminc, a kódex rendelkezéseivel kapcsolódó törvény tervezetét munkálta ki, amelyek azonban – akárcsak a büntetőtörvény maga – uralkodói szentesítés hiányában nem emelkedtek törvényerőre. Ezek közül az 1811. évi (erdélyi) XLII. törvénycikk tervezete határozta meg a kódex hatálybalépését, kimondva, hogy „az eme büntetőtörvényben kifejtett törvények azok kihirdetésének idejétől három hónap

⁶ Nánási 2018: 306–311.

⁷ László 2022: 1–211.

⁸ Kajtár 2004: 31.

után a Fejedelemség minden egyes polgárát és lakosát, sőt még az annak területén tartózkodó idegeneket is különbségtétel nélkül kötik, és [...] ezen felül a Fejedelemségnek ezekkel szemben álló büntető törvényei érvényteleneknek nyilvánítatnak”, továbbá „közönséges keresettel üldözendő bűncselekményeknek a jövőben csak azok tekintendők, amelyek jelen büntető törvény vagy a hazának az abban hivatkozott korábbi törvényei és novelláris cikkei által ilyeneknek nyilvánítottak”.⁹

E rendelkezésben szabott határidőre utalva rögzítette a törvénycikk tervezete a következőket is: „hogy pedig eme büntető törvény mindenkinek, akiket érint, minél pontosabban tudomására és értésére jusson, az eljárási rendet illetően az előző törvénycikkben meghatározott időben és módon ez a büntető törvény is lefordítandó magyar nyelvre is, és úgy latin, mint magyar nyelven kinyomtatandó”.¹⁰ E rendelkezés hatályosulásával a korabeli erdélyi magyar (büntető)jogi nyelv terjedelmes és ékes foglalata születhetett volna meg, amely jogi nyelvi emlékként ugyancsak jogi kultúrtörténeti jelentőséggel bírhatna, míg a jelenkori magyar fordítás mintegy két évszázad távlatából a fordító legnagyobb igyekezete ellenére sem adhatja vissza hibátlanul a korabeli terminológiát.

Régi és új határán

Finkey Ferenc rámutat, hogy „a XVIII. század harmadik negyedéig az európai büntetőjog a kegyetlenség, az emberietlenség, a szemet-szemért őtestamentumi vak igazságának, a vérfenyítő hatalommal, a tényleg véres büntetésekkel való elrettentés, az állami bosszú elvein nyugodott”.¹¹ Ezzel szemben az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat – hasonlóan a vele nagyjából egy időben született, Hajdu Lajos által részletesen feldolgozott és teljes terjedelemben kiadott 1795. évi magyarországi büntetőkódex-tervezethez¹² – egyfajta átmenet a régi jog és valamiféle új, közkeletű megnevezéssel „felvilágosult” büntetőjog között. A jog, illetőleg a büntetőjogi gondolkodás és a jogi kultúra korabeli állapota tehát akként írható le, hogy bennük már tetten érhetők a felvilágosodás büntetőjogának egyes vívmányai, miközben az anyagi- és eljárásjog szabályai között egyaránt találhatók olyan megoldások, amelyek teljesen még nem szakadtak el a szokásjogi hagyománytól. Az erdélyi javaslat számos tekintetben továbbviszi a korábbi dogmatikai megoldásokat, ugyanakkor több tekintetben meg is haladja azokat.

Az „új” jog megnyilvánulásai

Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat a korábbi processzuális szemlélettel szakítva előbb – az Első részben – az anyagi jogot tárgyalja, majd – a Második részben – az eljárásjogi szabályokat. Az anyagi jogban az egyes bűncselekményeket tartalmazó különös résztől (Második–Nyolcadik címek) immár elkülönül a valódi általános rész (Első cím), amelyben felfedezhetők a büntetőjog alapfogalmainak definíciói, valamint a modern büntetőjog egyes alapelvei. Az egyes bűncselekmények szabályozásában

⁹ Kol.Ogy.Jk. 1811: 947.

¹⁰ Kol.Ogy.Jk. 1811: 947.

¹¹ Finkey 1942: 6.

¹² Hajdu 1971: 389–512.

pedig csak kivételesen jelennek meg eljárási jellegű rendelkezések, például speciális gyanújelek felsorolása, míg a speciális vallató kérdések gyakorlatilag eltűntek a normaszövegből.

A javaslat kifejezetten lemond a – Finkey Ferenc által a középkori és újkori európai büntetőjog (egyik) legsötétebb foltjának nevezett¹³ – boszorkányság üldözéséről, igaz, a szemfényvesztés (*stellionatus*) nyitott tényállásában éppen a varázslást és a jövőmondást jelöli meg jellegzetes elkövetési magatartásként.¹⁴ Alapvetően szakít a tortúra intézményével és jelentősen visszaszorítja a halálbüntetés – különösen a súlyosított halálbüntetések – alkalmazását, azt csak kiemelkedő súlyú bűncselekmények elkövetőivel szemben engedi alkalmazni, különösen kegyetlen középkori formáit pedig tejjésséggel megszünteti. Kifejezetten lemond továbbá a büntetőjogi felelősségre vonást akadályozó menedék intézményéről, mivel azt az igazság nyilvánvaló akadályának és a köz biztonságára nagyban sérelmesnek titulálja.¹⁵

A javaslat eljárásjogi része különösen előremutató szabályokat tartalmaz a közvád és a közvádloi intézmény átalakítása, az önálló, állami közvádloi intézményrendszer felállítása tekintetében. A korábban az egyes bíróságok mellett eljáró és ténylegesen a bírósághoz tartozó közvádlókat – földesúri törvényszék eljárása kivételével – felváltanák a rendes fizetésért eljáró ügyészek, akik immár nem a bíróság szervei, kizárólag közvádloi feladatot látnának el, e jogkört kizárólagosan gyakorolnák, a közvádloi fel lépés pedig egyszerre joguk és kötelezettségük is. Kifejezetten a törvényhez kötött tevékenységük kisebb-nagyobb intenzitással a vád előkészítésétől egészen a végrehajtásban való közreműködésig terjed, főfeladatuk pedig nyilvánvalóan a hivatalból, saját névvel történő vádemelés majd a bíróság előtti vádképviselés. Tevékenységük a hivatali előljáró, a tiszti kar és a helyi tisztviselő számára átlátható, azért a főügyigazgató és végső soron a Királyi Kormányzóság irányában felelősek, felettük a főügyigazgató egyedi ügyek szintjén is felügyeleti jogkört gyakorolhat.

Az 1811. évi erdélyi büntető kódex-javaslat tehát az ügyészi tevékenység közjogi alapjának egyes elemeit a büntető eljárás szabályai között írja le, minthogy koncepciója szerint az ügyész kizárólag büntető eljárásbeli feladatokat lát el. És bár a javaslat az ügyészek közjogi státuszával kapcsolatban nem rendez minden kérdést azonban szabályaiban egyértelműen a korábbtól közjogi tekintetben különböző, a később, 1871-ben hazánkban megvalósulthoz közelebb álló ügyészi, közvádloi intézmény rajzolódik ki.¹⁶

A „rég” jog maradványai

Az 1811. évi erdélyi büntető kódex-javaslatban felismerhető a közbűncselekményekre (de csak azokra, és nem a magán deliktumokra) vonatkozó teljes és kizárólagos szabályozás biztosítására törekvés. Ugyanakkor a javaslat szűk körben elismeri az analógia alkalmazhatóságát és kiegészítő jelleggel egyes korábbi büntető tárgyú jogszabályok hatályának fennmaradását, amikor az anyagi jogi rendelkezések

¹³ Finkey (1948): 22.

¹⁴ Kol.Ogy.Jk. 1811: 1194.

¹⁵ Kol.Ogy.Jk. 1811: 1207.

¹⁶ László 2021: 102–103.

legvégén, már a különös résznek tekinthető cikkek után kifejti, hogy a kódex a benne kifejtett bűncselekmények mellett az azoknak tökéletesen megfelelő cselekményekre is alkalmazandó, a kódexben ki nem fejtett vagy azoknak tökéletesen meg nem felelő esetekben pedig továbbra is a (korábbi) hazai törvények és novelláris cikkek alkalmazandók.¹⁷ A korábbi jog alapvetően szokásjogi, kodifikálatlan jellegére tekintettel e rendelkezés az írott jog mellett – természetesen csak a kódex által le nem fedett magatartások tekintetében – alighanem lehetővé teszi a szokásjog, egyes jogi szokások gyakorlati továbbélését is.

A javaslat rendelkezései között a korábbi jog egyes – nem csekély mértékben szokásjogi – szabályainak továbbélése nemcsak a régi jogból visszamaradt töredékként bújik meg, hanem a normaszöveg sok helyen kifejezetten is utal a korábbi jogra. Így – például a felségsértés és hűtlenség, a hűtlenségi büntetés, a verések és sebütések súlyosabb esetei, a maradandó fogyatékoság okozásából eredő tartási-gondoskodási kötelezettség, a házasságtörésen kapott nővel szembeni vagyoni következmények, a bírói fórumrendszer kapcsán – tizenkettő helyen hivatkozik a Hármaskönyv rendelkezéseire, továbbá tizenhárom alkalommal utal az erdélyi országgyűlések által 1540 és 1653 között elfogadott erdélyi törvények gyűjteményére, az *Approbatæ Constitutiones* rendelkezéseire, három helyen pedig a *Compilatæ Constitutiones* szabályaira, az erdélyi országgyűlések által 1654 és 1669 között elfogadott cikkelyekre.

Ugyancsak a korábbi jog irányába mutat egyes testfenyítő és megszegyenítő büntetések megtartása, a nemesek és nem nemesek közötti rendi különbségek jelentős érvényesülése az elfogásuk, letartóztatásuk lehetősége és az alkalmazandó büntetési nemek tekintetében (miszerint a nemesek ütlegetést nem szenvedhetnek el, helyette mindig pénzbüntetésben vagy koplaltatásban marasztalandók), az öngyilkosság büntetni rendelése, ha az a halálbüntetés elkerülését szolgálja, valamint a részben kötött bizonyítás és bizonyíték-értékelés szemlélete. Szintén régóta fennálló jogi hagyományt követ a javaslat, amikor fenntartja a székelybirtok vagyonkobzás alóli mentességét.¹⁸

Az említettek közül a megszegyenítő büntetések egy további jogi kultúrtörténeti kapcsolódással is bírnak, azok ugyanis – az állami szankciórendszerben történő megjelenésük mellett, de már azt megelőzően is – a kisebb közösségek belső szankciórendszerének részét képezik és képezték, a becsület igénye alapján biztosítva a csoport értékeinek becsben tartását.¹⁹ Ennyiben pedig a társadalom kisebb csoportjai (népi) hagyományainak továbbélését láthatjuk még bennük is; a korabeli erdélyi büntetőjogi gondolkodás tehát még nem érte el a későbbi korszakokra egyre inkább jellemző szintet, amikor – ahogy Mezey Barna fogalmaz – a modern társadalom globalizálódó lakossága már egyre inkább alkalmatlan e megszegyenítő büntetések befogadására és alkalmazására.²⁰

A régi jog megoldásainak továbbélését mutatja az is, hogy a javaslat meghagyja a több évszázados múltra visszatekintő úriszékek működését azzal, hogy azok hatáskörének

¹⁷ Kol.Ogy.Jk. 1811: 1194.

¹⁸ Kol.Ogy.Jk. 1811: 1144–1145.

¹⁹ Mezey 2016: 265, 268.

²⁰ Mezey 2016: 268.

tényleges gyakorlásáról, átadásáról vagy átvételéről a földesúr dönthet, de a norma-szöveg egyértelművé teszi azt is, hogy a közbűncselekmények miatt folytatott eljárásokban e fórumokon is alkalmazni kell a kódexet.²¹ Erre lehet egyébként következtetni már a kódex alcímének abból a fordulatából is, miszerint az az „Erdélyi Nagyfejedelemség és a hozzá tartozó Partium minden bíróságának” kíván törvényül szolgálni. E régi jogintézmény továbbélése mellett az úriszékek működésének további jogi kultúrtörténeti vonatkozása lehet, hogy e fórumok összetételére, működési területére tekintettel az állami (udvari és megyei) bíróságokhoz képest itt alighanem nagyobb mértékben szűrődhetnek be a gyakorlatba a népi jogi megoldások.

Népi jogi megoldások, tapasztalatok és hagyományok

A régi jog egyes megoldásainak, intézményeinek továbbélése mellett az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat több rendelkezése tükrözi az általános élettapasztalaton, a közösségi együttélés mindennapi megfigyelésein alapuló népi jogi megoldások, hagyományok beszűrődését a kodifikált büntetőjogi rendelkezések közé. Az intézményszerűsített bűnügyi statisztikai adatgyűjtés korát megelőzően leginkább ilyen megfigyelésen alapulhatnak a javaslat kriminológiai jellegű megállapításai is, amelyek a rablógyilkosság és a rablás büntetésének meghatározásánál – mintegy megindokolva azok súlyosságát – kifejezetten utalnak e bűncselekmények elszaporodottságára Erdélyben.²²

Kifejezetten utal a gyakorlati tapasztalatokra a javaslat szövege, amikor a határok megrontásáról és határjelek elmozdításáról szóló cikkében az elkövetési magatartások és a kiszabandó büntetés meghatározása előtt megindokolja e cselekmények közbűncselekményként történő üldözését. A normaszöveg ugyanis a birtokok elválasztására közhatalmilag állított jelek vagyonzbiztonság, valamint a köz és a magánosok nyugalma fenntartásában betöltött szerepének hangsúlyozása mellett kiemeli, hogy „kellemetlen tapasztalatokból ismeretes”, hogy e cselekmények legtöbbször kellemetlenségek sorára adtak okot és alkalmat. A bűncselekmény törvényi tényállásában pedig a jogalanyok által széles körben ismert ténylegesség jogi jelentőségének megerősítését láthatjuk, amikor elkövetési tárgyként „az állandó és a szokásban megszilárdult határokat, mint a területek végének elválasztására és megjelölésére rendelt jeleket” jelöli meg.²³

A társadalmi gyakorlatban ismeretesnek látszó – de helytelen és törvényellenes – szokás felismerését és jogi jelentőségének elismerését mutatja a vérfertőzés tényállásán belül enyhébben büntetendő, privilegizált eset meghatározása, amennyiben a bűncselekmény fivérek és nővérek között valósul meg, akik „gyermekkoruk óta szülőktől elárvultan valamilyen családi szokásokból bűnösen együtt háltak, és azután az alkalmat megragadván testileg egyesültek”.²⁴

Bár az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslatban a gyanújelek immár jóval kisebb hangsúllyal szerepelnek, mint például a XVIII. századi hazai és erdélyi büntetőjogi

²¹ Kol.Ogy.Jk. 1811: 1195–1198.

²² Kol.Ogy.Jk. 1811: 1160., 1172.

²³ Kol.Ogy.Jk. 1811: 1177.

²⁴ Kol.Ogy.Jk. 1811: 1185.

irodalom (amelynek ismertebb képviselői: Huszti András, Huszty István, Tarnói Goc-hetz Gábor, Bodó Mátyás) alkotásaiban,²⁵ az anyagi jogi rész több tényállása is megje-löl a bűncselekmény gyanújának felismerésére, illetve a bűncselekmény bizonyítá-sára szolgáló olyan körülményeket, amelyek önmagukban ugyan nem jogi jelenségek, de a népi tapasztalat alapján egyenként vagy összességükben jellemzően összefüg-gésbe hozhatók lehetnek egyes – különösen élet elleni – bűncselekmények elköveté-sével.

A csecsemőgyilkosság bűncselekményének tárgyalásánál a javaslat az elkövetési magatartás leírása, illetőleg az általánosnál súlyosabban vagy enyhébben minősülő esetek megjelölése és a büntetési tételek meghatározása között rögzíti, hogy e delik-tum felderítéshez alkalmas ismertetőjelek büntetőtvényben való felsorolása azért fontos, mert a bűncselekmény jellemzően titokban valósul meg. Az *infanticidium* gya-nújeléül szolgálhat a has szokatlan felduzzadása, és annak azután következő hirtelen lepadása; ha a leány havonkéntjei elmaradtak, és az állapotosokra jellemző gyenge-ségeket mutat; ha a bábák vagy jártas asszonyok a nő testét megvizsgálva tanúsítják, hogy az szült; ha a gyanúsított nő melleiben tejet hordoz, és a tejzésnek más termé-szetes oka nem mutatkozik; ha a szülést eltitkolta, és azt állítja, hogy a gyermek az ő vétke nélkül halt meg; ha tagadta, hogy terhes lenne, és a szülést utóbb felfedezik; ha arra hivatkozik, hogy a szülés véletlenségből történt az árnyékszéken; ha azt állítja, hogy nem is tudja, hogy állapotos volt; illetve ha kiderül, hogy az oldalát vagy a hasát korábban összeszorította, és a testén más erőszakosságokat alkalmazott.²⁶ A kilenc pontban felsorolt, többnyire biológiai törvényszerűségeken és az emberi viselkedé-sel kapcsolatos megfigyeléseken alapuló jellegzetes gyanújelek előtt a „többnyire” ki-fejezés utal arra, hogy a felsorolás nem kimerítő, vagyis további népi megfigyelések is megalapozhatják e bűncselekmény gyanúját.

Közvetlenül a csecsemőgyilkosság után következik a javaslatban a csecsemők ki-tételének bűncselekménye, amelynek elkövetési magatartásait követően a normaszö-veg rögzíti, hogy a kitétel bizonyítékaiként fogadható el, ha a méh terhének megszű-nése után a csecsemő létezéséről semmit nem lehet tudni; ha teherbe esett nő annak a helynek a közelében lakott, ahol a csecsemőt kítették; valamint ha a közelmúltbéli terhesség gyanújelei a gyanúsított nőnél továbbra is fennállnak. Ez utóbbi esetkőr az általános megfogalmazásnak köszönhetően ugyancsak igen széles körben biztosít le-hetőséget a terhesség fennállásának tényével kapcsolatos ismeretek, megfigyelések jogi relevanciájának levonására a büntetőeljárásban. Különösen annak fényében ismerhető ez fel, hogy a javaslat utóbb azt is hozzáteszi, hogy mindezekon kívül a cse-csemők kitételének felderítésére szolgálhatnak azok a körülmények is, amelyek a cse-csemőgyilkosság bizonyítékai között fel voltak sorolva. A harmadik esetkőr tehát az előző tényállásban írt kilenc esetkörnél is szélesebb körű tapasztalatokra utal.²⁷

Az előbbiekhöz hasonló logika mentén épül fel a magzatelhajtás tudatos előidézé-sének törvényi szabályozása is. A védett jogtárgy – a nemzedékeknek az Isten által az emberi faj megmaradására felállított és meghatározott rendje – és az elkövetési

²⁵ László 2022: 55.

²⁶ Kol.Ogy.Jk. 1811: 1157.

²⁷ Kol.Ogy.Jk. 1811: 1158.

magatartás megjelölése után a javaslat rögzíti, hogy a tudatosan előidézett magzatelhajtás bizonyítékai, ha (a várandós nő) azt, amit vélhetően állapotosan vásárolt, el is adta; a hasát vagy az oldalát szokatlan terhekkel tudatosan megerőltette; ha magasabb helyről önként és a lehetőséget keresve leugrott; illetőleg ha az apa, a férj vagy más a magzatelhajtást tudatosan előidézendő, az állapotost hevesen ütlegették, a földre lökték és szorították, vagy a méhében terhet hordozóval tudatosan a magzatelhajtást szolgáló mérget itattak.²⁸

Végül a mérgezés bűncselekményénél – a csecsemőgyilkossághoz hasonlóan – kiemeli a javaslat, hogy ez a tevékenység is titokban szokott végbemenni, ezt követően sorolja fel annak bizonyítékait. A mérgezés bizonyítására szolgálhat különösen, ha a haldokló azt állítja valakiről, hogy vele mérget itatott; ha a közbeszédből és más sejtésekből valószínűsíthető, hogy valakit méreggel öltek meg; ha valaki rendelkezett méreggel, és nem tudja igazolni, milyen alkalmazásban használta fel azt; ha a gyanúsított a megölttel gyűlölségben élt, vagy annak halálából haszna származott; ha titokban mérgezett italt vagy eledelt készített, vagy abba valamit beleönteni vagy beletenni látták, és azután azt a megöltnek átnyújtotta; valamint ha a túlélő házastárs a gyanúsított személlyel a korábbi hitvesének erőszakos halála után gyanús kapcsolatot bonyolított. Utóbbi esethez hasonló megfigyeléseken – és a társas kapcsolatokra, valamint a kegyeletre vonatkozó minimális társadalmi elvárások jogi elismerésén – alapulhat a bűncselekmény büntetését meghatározó rendelkezésben szereplő különös mellékbüntetés is, miszerint „ha erős a gyanú, hogy az egyik házastárs a másik által méreggel tétetett el láb alól, amazt házasságra lépni azzal a személlyel, akivel a férj vagy feleség életében gyanús kapcsolatot ápolt, sohase engedjék, sőt, egyébként is minden kapcsolatot és barátkozást vagy érintkezést egyévi fogság fenyegetése alatt azoknak megtiltsanak”.²⁹

Konklúzió

Bár az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat törvényerőre nem emelkedett, mint a kodifikációs folyamat alulról építkező bizottsági-országgyűlési szakaszában keletkezett, konkrét tartalmát tekintve a felsőbb politikai, uralkodói közrehatás által még meg nem érintett jogalkotási termék, alkalmas a korabeli erdélyi (büntető)jogi gondolkodás állapotának tükrözésére. Rendelkezéseiben a felvilágosodás hatásának és egyes előremutató megoldásainak érvényesülése mellett számos tekintetben még kimutatható a régi jog, az akár évszázados múltra visszatekintő jogi szokások és hagyományok továbbélése, valamint a praktikus ésszerűsége és a közösségi megfigyeléseken alapuló népi jogi megoldások beszűrődése is. E tartalmi jellegzetességeire és terjedelmére, szabályozási körének kiterjedésére tekintettel a javaslat, bár nem tipikus jogi kultúrtörténeti forrás, hanem rendeltetését tekintve írott külső jogforrásnak készült, belőle a jogi kultúra állapotára nézve is következtetéseket vonhatunk, így maga is a kor egyfajta jogi kultúrtörténeti lenyomatának tekinthető.

---

²⁸ Kol.Ogy.Jk. 1811: 1159.

²⁹ Kol.Ogy.Jk. 1811: 1162.

Irodalomjegyzék

BALOGH Elemér

- 2004 A magyar büntetőtvény-tervezetek szerkezeti fejlődése. In Tóth Károly (szerk.): *Tanulmányok dr. Nagy László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára.* (Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica 64) 25–39. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága.

FINKEY Ferenc

- 1942 *Az 1792. évi büntetőtvényjavaslat 150. évfordulója. Székfoglaló előadás.* (A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. Osztályának Kiadványai 8:8) Debrecen: Debrecen sz. kir. város és a Tiszántúli református egyházkerület könyvnyomda-vállalata.
- (1948) *A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619–1914.* Sárospatak: Jogászok a Kultúráért Alapítvány, 2000.

HAJDU Lajos

- 1971 *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet.* Budapest: Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó.

KAJTÁR István

- 2004 *Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe.* (Institutiones Juris) Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó.

KOL. OGY. JK.

- 1811 *Az Erdélyi Nagy Fejedelemség MDCCCIXdik esztendőről MDCCCXdikre által nyújtott, és Sz. Jakab Havának 9dik napjától fogva, Kolosvár várossában folytatva tartott országos gyűlésének jegyző könyve.* Kolozsvár: Réformátum Kollégium.

LÁSZLÓ Balázs

- 2021 Az önálló ügyészség gondolata egy elfeledett javaslatban. *Ügyészek Lapja* 1–2. 95–105.
- 2022 *Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat.* (Jogtörténeti értekezések 55) Budapest: Gondolat Kiadó.

MEZEY Barna

- 2016 Kényszer és szankció a nép joggyakorlatában. In Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Szokásjog és jogszokás I. Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi tanulmányok.* (Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 2) 261–270. Szekszárd: PTE KPVK.

NÁNÁSI László

- 2018 Büntetőjog. In Veress Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete.* 297–337. Kolozsvár: Forum Iuris.

SCHULER V. LIBLOY, Friedrich

- 1868 *Siebenbürgische Rechtsgeschichte. III. Band – Die siebenbürgischen Prozeßrechte und das Strafrecht.* Hermannstadt: Buchbruderei von der Closius'schen Erbin.